

ШИРЕЊЕТО НА МИЛИТАНТНИОТ ИСЛАМИЗАМ НА БАЛКАНОТ

(Втор дел)

Фактори во процесот на радикализација

Од анализата на процесот на трансформација може да се заклучи дека радикализацијата е процес што не може да се објасни на едноставен начин, бидејќи квантитетот и разновидноста се основните карактеристики на факторите кои доведуваат до нејзина појава. Како што веќе беше констатирано, не постои стандарден профил според кој може да се донесе заклучок дека одредено лице е склоно кон радикализација. Религијата и незадоволството од политиката на западните сојузници кон муслиманскиот свет, во втората деценија од XXI век се покажаа како клучни фактори што доведоа до употреба на сила од страна на милитантните исламисти на Балканот. Сепак, клучните фактори што ги мотивираат младите муслимани од Балканскиот Полуостров да пристапат кон процесот на радикализација се делат на три групи, и тоа: основни, активирачки и опортунистички фактори.

Основни фактори

Во согласност со фазниот модел, најчестите основни фактори што муслиманската популација ја прават подложна на радикализација се:

- идентитетска криза на муслиманите;
- дискриминација, отуѓување и неправда;
- животна средина, соседство и семејство;
- релативен недостаток од јавна дебата за милитантниот исламизам на Балканот.

Како еден од клучните основни фактори од првата фаза на радикализација на муслиманите на Балканскиот Полуостров – идентитетската криза – за прв пат се појавува во седумдесеттите години од XX век. Систематската асимилација на муслиманите, влијанието на глобалните исламски движења, како и напуштањето на традиционалната муслиманска култура од страна на младите муслимани, срамежливо ја најавија идентитетската криза која во деведесеттите години од минатиот век ја доживеа својата кулминација. Јавно презентирана преку Исламската декларација на Алија Изетбеговиќ, идентитетската криза на муслиманите од поранешна Југославија за прв пат беше искористена во функција на издвојување на муслиманите како посебен идентитет во југословенското мултиетничко општество, различен од српскиот или хрватскиот.

Покрај идеологијата, трагајќи по новиот идентитет голем дел од муслиманите се свртеа кон радикалните форми на исламот, особено вахабизмот, притоа создавајќи услови за судир меѓу поделената муслиманска популација. Најавената борба против „сè што не е исламско“ и нејзиното проширување од Босна во земјите од регионот (особено во Србија (Санџак), Косово, Албанија и Македонија), покажа дека концептот на глобалната ума (Umma) имал, и сè уште има, една од клучните улоги во дефинирањето на новиот исламски идентитет на Балканот. Според одредени истражувачи на милитантниот исламизам, денес концептот на глобалната ума е идентичен со концептот на пролетаријатот и неговото влијание врз левичарските сили во шеесеттите години од XX век. Според Махмуд Мамдани, умата е „имагинарно и притаено општество што и дава легитимитет на мала група која наводно зборува во нејзино име“. Наместо да се идентификуваат со општеството и неговите вредности, дел од муслиманите започнуваат да се идентификуваат со глобалната ума, истовремено инволвирајќи се во радикалниот исламизам.

Насочувањето кон исламскиот идентитет може да биде интензивирање од низа фактори, како што се: отуѓувањето, општественото незадоволство, сиромаштијата, дискриминацијата и социјалната апстиненција на муслиманите. Во тој контекст пристапувањето кон радикалниот исламизам може да се третира како можност за стекнување достоинство, чувство на припадност, почит и што е најважно од сè, должност (или цел).

Релативно голема е бројката на муслиманите кои се соочуваат со невработеноста и ниските примања како еден од клучните проблеми во поголемиот дел од Балканските земји. Во знак на револт и чувствувајќи се како „граѓани од втор ред“, дел од нив целосно му го вртат грбот на општеството и на социјалните активности во него. Како резултат на тоа доаѓа до поларизација помеѓу муслиманите и немуслиманите, која понатаму ги мотивира поединците да пристапат кон процесот на радикализација.

Животната средина, односно непосредното опкружување, претставува уште еден основен фактор што муслиманската популација ја чини подложна на радикализација. Имено, индивидуалната радикализација е

одлика на средината во која веќе егзистираат радикализирани структури или поединци. Благодарение на нив и на локациите на кои дејствуваат, младите муслимани за прв пат се среќаваат со идеологијата на исламот и неговата насилна форма. Како резултат на тоа доаѓа до прогресивна социјална и општествена изолација на муслиманите што резултира со создавање и егзистирање на т.н. паралелни општества. Тие паралелни општества понатаму добиваат улога на идеолошки храмови или светилишта за негување и ширење на идејата за радикализација на муслиманската популација. За разлика од европските метрополи, паралелните општества на Балканскиот Полуостров претставуваат ретка појава која е ограничена на БиХ.

И покрај тоа што најголемиот број исламистички организации ги осудуваат насилните методи на дејствување на исламистите, сепак инволвирањето на муслиманите во јавните дебати за импликациите од милитантниот исламитизам на Балканот сè уште е на многу ниско ниво. Бројот на имами кои јавно ѝ се спротивставуваат на идеологијата на милитантниот исламитизам на Балканскиот Полуостров е релативно мал. Инспирирани од терористичките напади на милитантните исламисти во БиХ, во Македонија и во Бугарија, официјалните претставници на исламските верски заедници на дел од земјите од ЈИЕ, за прв пат проговорија за ризикот од радикализација на муслиманската популација во регионот. Конкретен пример претставува писмото преку кое имамот од ИВЗ на БиХ, Салведин Бегановиќ, отворено се спротивставил на заминувањето на граѓаните на БиХ во Сирија за да се борат на страната на ИД. Во отвореното писмо, Бегановиќ го повикал осомничениот радикален верски лидер Билал Босниќ, да прекине со исламистичката реторика која граѓаните на БиХ ги вовлекува во борбите во Сирија.

Потребата од јавна дебата за негативните ефекти од радикализацијата беше илустрирана преку резултатите од анализите спроведени од страна на Истражувачкиот центар „Пју“ (Pew Research Center). Според истражувањето спроведено во 2013 година, процентот на муслиманите кои се залагаат за воведување на шеријатот како официјален закон за земјите во кои живеат, воопшто не е за потценување. Вкупно 20% од испитаниците во Косово ја поддржале имплементацијата на шеријатот, додека во БиХ и во Албанија истото мислење го имале 15%, односно 12%. Што се однесува до регион на Балканскиот Полуостров во целина, 18% од вкупниот број муслимани го поддржуваат воведувањето на шеријатот како официјален закон на државата во која живеат.

Маргинализацијата на муслиманите, невработеноста и нискиот социјален и економски статус, перцепцијата за нивната споредна улога во општеството, како и постоењето на паралелните општества, претставуваат фактори што го поддржуваат процесот на радикализација. Меѓутоа, неопходно е да се нагласи дека тие се само индикатори, а не конкретни факти што докажуваат дека одредена личност е радикализирана до степен на подготвеност за употреба на сила во функција на идеологијата на милитантниот исламитизам. Најголемиот дел од муслиманите на Балканот кои живеат во рурални средини, кои се соочуваат со идентитетска криза или се невработени, не се претвораат во милитантни исламисти. Според тоа може да се констатира дека најголемиот дел од муслиманите на Балканскиот Полуостров се мирољубиви граѓани кои ги почитуваат законите и ги поддржуваат општествените вредности и дека ограничен број од нив претставуваат потенцијални милитантни исламисти.

Активирачки фактори

Втората и третата фаза од процесот на радикализацијата може да се разгледуваат како една целина, од причина што тие всушност ја претставуваат транзициската фаза која поединецот ја поминува на патот од предрадикализацијата кон вистинската радикализација која резултира со негова подготвеност за употреба на сила. Транзициската фаза директно е условена од неколку заеднички фактори, и тоа:

- надворешната политика и изолирани провокации;
- глорификација на Џихадот, активизам и потрага по причина;
- постоење на харизматична личност, лидер или духовен советник.

Воените операции во Ирак, во Авганистан и во Либија, за најголемиот дел од муслиманите низ светот претставуваат акт на окупација на традиционалниот муслимански свет и извор на омраза кон западните сојузници. Сликите од геноцидот врз босанските муслимани, третирањето на затворениците како и телевизиските репортажи од боиштата во: Ирак, Авганистан, Либија, Чеченија, Палестина, Сирија и сл. континуирано создаваа слика дека муслиманите се предмет на насилство, малтретирање и неправда. Пасивноста на западните сојузници во однос на настаните во БиХ и неодамна во Сирија, како и активната поддршка на Израел го претставуваат клучниот фактор што резултира со создавање омраза кон нив, особено изразена од страна на младите муслимани. На пример, една од основните причини што влијаеше младата босанска популација да се повика на милитантниот исламитизам беше токму незаинтересираноста и пасивноста на западните сојузници и пред сè на ОН во однос на етничкото чистење спроведено од страна на босанските Срби. Слична е состојбата и денес. Голем број млади муслимани од Балканот, инспирирани од противењето

на западните сојузници на формирањето на ИД и нејзините идеи за формирање на глобален калифат, во сè поголем број се радикализираат и им се приклучуваат на нивните „браќа“ на боиштата во Сирија и во Ирак.

Подготвеноста на Балканските муслимани да заминат на дихадистичките фронтови во Авганистан, во Ирак, во Сирија, во Чеченија и сл., претставува показател за огромното влијание на надворешната политика на западните сојузници врз нивната радикализација и активна поддршка на милитантните исламистички организации. Сепак, радикализацијата и подготвеноста за употреба на насилство или терористички активности од страна на муслиманската популација на Балканот претставува комплексен феномен што не е поврзан единствено со присуството на вооружените сили (ВС) на матичната земја како дел од коалициските сили во Ирак или Авганистан. На пример, Блерим Хета од Урошевац, кој на 24 март 2014 година во Багдад изврши самоубиствен бомбашки напад во кој беа убиени 52 лица, доаѓа од земја што директно не е инволвирана во ниту една мировна или воена операција во земјите од муслиманскиот свет. Самиот Блерим не бил социјално загрошена личност, не живеел во сиромаштија ниту се соочувал со општествена изолација. Сепак, под влијание на локалните радикални структури во Косово и Македонија, Блерим бил вовлечен во процесот на радикализација. Комплетирајќи ја последната фаза, заминал во Сирија со цел „...да се бори за сопствената религија бидејќи другите луѓе биле лоши“ и бидејќи „...бил подготвен и му било голема чест да умре за Алах...“.

Митот за глобалниот дихад претставува дополнителен фактор што ги засилува претходно наведените процеси. Верувањето дека Исламот е под постојана закана и дека секој муслиман мора да се бори во име на религијата, ја чинат суштината на идеологијата на милитантниот исламизам, која како вирус се шири меѓу младите муслимани. Токму идеологијата на милитантниот исламизам е причината што привлекува поединци кои имаат желба насилно да реагираат против општеството во кое живеат, како едноставно решение за констатираната неправда и закани против исламот. Организациите од типот на Активната исламска младина, Меѓународна исламска хуманитарна организација-ИГАСА и Ел Хилал, станале многу атрактивни за поединците кои се наоѓале на крстопатот од својот живот, кои биле фрустрирани, кои чувствувале омраза или биле во потрага по личниот идентитет.

Во финалната фаза од процесот на радикализацијата, митот за „седумдесет и двете девици“ и добивањето статус на „маченик“ претставуваат високо мотивирачки фактори. Дел од истражувачите на процесот на радикализација ги опишале овие поединци како „ентузијастички доброволци кои со нивниот хероизам и жртвување се обидуваат да ги импресионираат своите пријатели. Бомбашите самоубијци, или ‘шахиди’ како што самите се нарекуваат, станаа рок ѕвезди на младите милитантни исламисти“. Блерим Хета претставува типичен пример за влијанието на овој фактор.

Присуството на радикален верски лидер или харизматична личност претставува заеднички фактор за најголемиот број случаи на радикализација и инволвирање на муслиманската популација од Балканот во милитантниот исламизам. Зборувајќи од позиција на религиозен авторитет, радикалните верски лидери имаат голема можност за влијание врз личното убедување на младите муслимани. Покрај џамиите, овие лидери се активни во ширењето на радикалниот исламизам користејќи ги придобивките од развојот на современата технологија (интернет, видео пораки и сл.). На тој начин запознавањето и текот на процесот на радикализацијата, од најтрадиционалното место – џамијата, полека но сигурно се префрла во приватни објекти, домови и сл. Во случајот, покрај технолошките достигнувања, голем удел во ваквиот развој на настаните имаат и активностите на разузнавачко-безбедносните служби во функција на спречување на радикализацијата.

Покрај радикалниот верски лидер, присуството на личен ментор или лидер претставува уште еден битен фактор за радикализација. Секоја милитантно-исламистичка група или организација е предводена од лидер, чија харизма, лидерски и менаџерски способности се од клучно значење за процесот на радикализација. Сепак, присуството на лидер или харизматична личност, како и другите активирачки фактори, секогаш треба да се земат предвид како индикатори кои укажуваат, но не го докажуваат процесот на радикализација.

Опортунистички фактори

Опортунистичките фактори се однесуваат на бројните локации на кои потенцијалните радикалисти имаат можност да контактираат или да бидат инспирирани од истомислениците, или пак места кои во крајната фаза од процесот на радикализација служат како локации за регрутирање на милитантните исламисти. Како најчести локации или настани каде што младите муслимани имаат можност да се запознаат и евентуално да ја прифатат идеологијата на милитантниот исламизам се следните:

- интернетот;
- затворите;
- џамиите;
- училиштата, универзитетите, разни младински клубови или работното место/организација;
- спортски активности и сл.

Перманентниот технолошки напредок резултираше со промовирање на интернетот во еден од клучните фактори што го олеснува процесот на радикализација на младите муслимани. Користејќи ги интернетот, младите муслимани имаат неограничени можности за комуникација со истомислениците, следење на проповедите на радикалните верски лидери, изобилството од пропагандна и индоктринирачка литература, како и пристап до разни правила на војување или изработка на импровизирани експлозивни направи (ИЕН). Од друга страна, интернетот е алатка која речиси секој може да си ја дозволи, глобално е достапна, овозможува брз пренос на пропагандни текстуални и видео материјали, закани и преземање одговорност за активностите на милитантните исламисти. Со оглед на анонимноста интернетот е одлична платформа за создавање контакти и размена на пропаганден материјал и информации без инволвирање на трета страна. Според наведените карактеристики и можности, може да се констатира дека интернетот има голема, но не и единствена улога низ четирите фази од процесот на радикализација.

Затворите отсекогаш претставувале солидни места за радикализација на муслиманската популација. Во услови на целосна изолираност од општеството, семејството и пријателите, затворите сè уште претставуваат средина во која се создава желбата за припадност, идентитет, заштита и спас во религијата. Младата муслиманска популација, која е лишена од слободата, покажува екстремна приемчивост за милитантниот исламизам, додека „самоуките“ имами и затвореници кои како резултат на ширењето на идеологијата на милитантниот исламизам биле осудувани и затворени, дополнително влијаеле врз радикализацијата.

Најголемиот дел од џамиите на Балканскиот Полуостров во ниеден случај не смеат да се набљудуваат како радикална средина од којашто се регрутирале младите муслимани или сè уште се регрутираат за цихад. Сепак, постојат џамии кои директно или индиректно се поврзани со процесот на радикализација, и тоа преку радикалните имами кои ги претвораат во погодни локации за ширење на идеологијата на милитантниот исламизам. Џамиите најголемо влијание го имаат во првата фаза на радикализацијата, односно во фазата на селекција на потенцијалните радикали кои радикалните имами будно ги набљудуваат, пред остварувањето на првиот контакт. Како резултат на зголеменото внимание од страна на разузнавачко-безбедносните служби, и отпорот на легитимните исламски верски заедници на Балканските држави, џамиите повеќе не претставуваат главни локации за радикализација на муслиманската популација. Повлекувањето од џамиите резултираше со пренесување на локациите за радикализација по приватни домови, клубови, книжарници, чајдилници, кафетерии и сл.

Училиштата, разните младински клубови, спортски активности или работната организација, претставуваат локации или настани кои овозможуваат пријателски или контакти меѓу истомисленици, како на локално и на регионално, така и на глобално ниво. Големите универзитети, особено нивните кампуси се идеални локации за радикализација на младата муслиманска популација. Токму тоа е основната причина поради која исламистичките организации ги финансираат и ги насочуваат активностите на муслиманските студентски организации кои дефинитивно прераснуваат во потенцијална база за регрутација на идните милитантни исламисти.

Радикализацијата на муслиманската популација во регионот претставува релативно нов феномен што се појави за време на граѓанската војна во поранешна Југославија и што ескалираше со активното учество на поголемиот дел од земјите од Балканскиот Полуостров во Меѓународната коалиција за борба против тероризмот. Голем број верски и невладини организации, преку разни локации и настани обезбедуваат солидни услови за средби на истомислениците, пристап до радикална исламска литература, пропаганден материјал, селектирање на поединци, искористување на нивните слабости и индоктринација во радикалните исламски структури. Со други зборови, верските и невладините организации што ја следат идеологијата на милитантниот исламизам, директно се инволвирани во процесот на радикализација на идните милитантни исламисти.

Врз основа на досегашната анализа и донесените заклучоци, може да се констатира дека актуелниот процес на радикализација на милитантни исламисти претставува само дел од глобалниот проблем што секојдневно се комплицира. Самиот процес не може да се разгледува како изолиран феномен, бидејќи суштински е поврзан со глобални проблеми од типот на општествената изолираност, идентитетска криза, верска или политичка определба и сл. Наведените проблеми во комбинација со идеологијата на милитантниот исламизам, го зголемуваат ризикот од поларизација на општествата, нивна конфронтација и евентуален конфликт меѓу различните етнички и религиозни заедници. Со оглед на фактот дека Балканскиот Полуостров не е надвор од наведените случувања, следи заклучокот дека процесот на радикализација претставува еден од клучните фактори кои создаваат поволни услови и дополнително го поттикнуваат ширењето на милитантниот исламизам, како сериозна закана по безбедноста на балканските држави.